

דברים שבקדושה במכון חליבה

שאלה

האם מותר לברך על אכילה ושתיה וכד' במכון לחליבת פרות או בחדרים הפתוחים אליו, האם מותר לומר שם דברי תורה, והאם מותר לשמוע שם שירי קודש?

תשובה

א. פסק הטור (או"ח סי' עט): "ריח רע שיש לו עיקר כגון צואת אדם מסרחת אם היא מלאחריו צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח אפי' אם הוא תותרן שאינו מריח צריך להרחיק עד מקום שיכלה הריח למי שמריח ומלפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפי' בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה ביום. היתה במקום גבוה עשרה טפחים או עמוק עשרה או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר אפילו הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה אם אין לה ריח יכול לקרות דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש אבל אם יש לה ריח לא מהניא הפסקה ולא שינוי רשות".

עוד פסק הטור: "צואת כלב וחזיר אם יש בהם עורות אז דינם כדין צואת אדם לענין הרחקה ואם אין בהם עורות **הוי כצואת שאר בהמה חיה ועוף שמותר לקרות אצלם מיד** בין אם היא לפניו או לאחריו אם אין בה ריח ואם יש בה ריח מרחיק עד מקום שיכלה הריח".

למדנו מדבריו שסיבת ההרחקה מצואה (של אדם) הוא משום "והיה מחניך קדוש" וצריך להרחיק ממקום שכלה הריח ארבע

אמות כשהצואה מאחוריו, ומלפניו כמלוא עיניו. או שיהיה ברשות אחרת. לגבי צואת בהמות כגון פרות משמע שאם אין לה ריח רע מותר לקרות אף אם עומד לידה. ואם ריחה רע ומגיע אליו צריך להרחיק עד מקום שכלה הריח. ונראה מהחילוק שבין צואת כלב וחזיר לבין שאר בהמות שריח שאר בהמות אינו נחשב כריח רע.

ב. הרמב"ם (הל' קריאת שמע פ"ג ה"ו) פסק: "צואת האדם וצואת כלבים וחזירין בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות קריאת שמע כנגדן, וכן כנגד מי רגלים של אדם, אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן". לא ברור מדבריו האם מותר לקרות כנגד צואת בהמה, או שכללה בכלל צואה שריחה רע. וניתן לדייק לכאן או לכאן.

הבית יוסף (או"ח סי' עט) הביא: "וכתב הרא"ש מתוך הירושלמי הזה משמע דאין צריך להרחיק מצואת בהמה אלא בחמור כשבא מן הדרך ודלא כרבינו משה (פ"ג ה"ו) שלא התיר אלא כנגד מי רגלים של בהמה... וגם ה"ר יונה (טז: ד"ה וצואת וד"ה ולמדנו) למד מירושלמי זה שאינו אסור לקרות כנגד שום [צואת] בהמה אלא בחמור הבא מן הדרך שיש לצואתו ריח רע הרבה אבל שאר בהמות אע"פ שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כל כך ומותר לקרות ק"ש כנגד הצואה שלהן. וצואת חתול כיון שריחה רע מאד דינה כצואת הנמייה ורבינו משה לא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה. **ותימה הוא למה החמיר כל כך ולא התיר אפילו כנגד הצואה שלהם** שהרי בירושלמי

חבל נחלתו

המשנה ברורה (סי' עט ס"ק כז) עפ"י סיום השו"ע נטה להחמיר שכל שריחה רע צריך להרחיק ממנה ארבע אמות ומביא שהמג"א היקל, וע"כ למסקנה בדיעבד כשהתפלל ליד צואת בהמה מסריחה רק בק"ש יש להחמיר ולחזור אבל בתפילה אין להחמיר. וכאמור אין הכרעה ברורה שצואת בהמה יש לה ריח רע. וז"ל המשנ"ב: "כצואת אדם – ר"ל ובעינין הרחקה ד"א ממקום שכלה הריח מלאחריו ומלפניו כמלא עיניו ואפשר אפילו אם פסק הריח אח"כ מ"מ כבר חלה עליהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם. והמ"א חולק על כל זה ופסק דסתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד וכדלקמן אפילו אם יש בהם ריח רע בעת היציאה אין הריח רע חזק כ"כ ודרכו לפסוק ע"כ אין דינם כצואה וא"צ להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח וכן פסק בספר מגן גבורים ובדה"ח סובר דהוא ספיקא דדינא ע"כ בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא, ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה עי"ש, ול"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים כהמ"א."

כאמור נראה שאף דעת המשנ"ב שצואת בהמה רגילה אין בה ריח רע, ולכן לכאורה מותר להתפלל ולקרוא ק"ש במכון חליבה. ד. אולם יש לחלק בין מכון החליבה לחדרים הסמוכים המשמשים לעובדים. במכון החליבה בזמן החליבה אפילו אם לא נגדיר את צואת הפרות כריח רע הרי מצטברת צואה בכמות גדולה ממה שהפרות מטילות. ואע"פ שהחולבים עפ"ר שוטפים את הצואה, אין זה נעשה מיידית אלא לפי הזמן הפנוי של החולב. ולכן כפי שנראה בהמשך יש לחלק בין המכון עצמו

התירו בפירוש גללי בהמה כדכתבין עכ"ל... וכתב הרשב"א (כה. ד"ה ירושלמי) בשם הראב"ד שלא נאמרו הפרשים הללו אלא ביבשים אבל ברכים כולם אסורים והוא ז"ל כתב שאינו מחזור בעיניו דהא גללי בהמה פירשו בהדיא ברכים ובלבד בשל חמור ובבא מן הדרך ומינה דכולהו נמי ברכים ואפילו הכי שרי עכ"ל... ולי נראה דהרמב"ם לא בכל צואה של בהמה אסור אלא באותם שיש להם ריח רע שהרי זה לשונו בפ"ג צואת האדם וכו'... ע"כ הרי מפורש דלא אסור אלא בצואה שריחה רע דוקא, ומה שדקדקו הרא"ש וה"ר יונה ממה שלא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה אינו דקדוק דלפי שכתב דכנגד מי רגלי אדם אסור כתב דכנגד מי רגלי בהמה מותר, אבל דין צואת בהמה כבר ביאר דבריו דלא אסור אלא בשריחה רע... מתבאר מהב"י שהרא"ש, רבינו יונה והרשב"א כולם סברו שצואת בהמה פרט למנויים אין ריחה רע ומותר לקרות כנגדה. והב"י סבר כן אף בדעת הרמב"ם.

עפ"י דבריהם מותר בדברים שבקדושה אף בתוך רפת בקר או מכון חליבה.

ג. בשו"ע (או"ח סי' עט ס"ד) פסק: "צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות, מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם."

בביאור הגר"א (או"ח סי' עט ס"ד) באר את המשפט האחרון בשו"ע אף לפי הרמב"ם שרק אם יש בה ריח רע צריך להרחיק: "ואם יש כו'. כן פי' דברי הרמב"ם שמצריך להרחיק מכל צואת בהמה וטעמיה דלא גרע מאשפה שריח רע וכן נבילה מסרחת וצואת חמור הרכה וכיוצא".

לחדרים הסמוכים.

כתב החיי אדם (ח"א כלל ג ס"ו): "כתיב [דברים כג, טו] "והיה מחניך קדוש", וקבלו חז"ל שהיא מצות עשה שאסור לדבר או להרהר בדברי תורה וקדושה במקום צואה או מבואות המטונפים או כל דבר המסריח כגון צואת חתולים ושאר בהמה ועוף שידוע שצואתן מסרחת, כגון צואת חמור הרכה לאחר שבא מן הדרך, או צואת כלב וחזיר אם נתן בהם עורות, ויש אומרים שאף צואת תרנגולים שקורין אינדיקנס או וועלישע הענר (תרנגולי הודו). **אבל סתם בהמה ועוף, אין צואתן מסרחת, ומכל מקום דיר בהמות ולול תרנגולין, דינן כצואה.**"

עולה מהכרעת החיי אדם שמחד פוסק שצואת סתם בהמה אינה מסרחת, ומאידך דיר בהמות ולול תרנגולין דינם כצואה ואסור לקרות ללא הרחקה או ברשות אחרת.

והמשנה ברורה (סי' עט ס"ק כח) הביא דברי החי"א: "הלול שלהם – הוא בנין קטן העשוי לאוויזין ותרנגולין ומפני שרבה בו צואה יש בו סירחון והוא מאוס ע"כ דינו כצואת אדם, וכתב הח"א דה"ה דיר של בהמה ג"כ אסור מטעם זה ועיין בביאור הלכה מה שכתבנו בזה".

בביאור הלכה (או"ח סי' עט ס"ד) פרש את דברי החי"א: "אבל הלול שלהם וכו' – עיין במ"ב מש"כ בשם הח"א לענין דיר של בהמה, ובספר קיצור שו"ע כתב דלא נהירין ליה דבריו וגם הפוסקים לא הזכירוהו ומלול של תרנגולין יש לחלק, ור"ל משום דמלבד הסרחון הוא מאוס ג"כ כמש"כ הרא"ש והטור ומי יאמר דגם בדיר של בהמה שייך סברא זו. ואין להביא ראיה להקש"ע ממה דקי"ל ביו"ד סי' רפ"ו דרפת בקר חייב במזוזה אף

דבית הכסא קי"ל שם דפטורה, אלמא דלא נחשבת כבית הכסא, דלולין יוכיחו דחייבים וע"כ הטעם דאף דלענין ברכה אסור לברך שם כמו בבה"כ מ"מ לענין מזוזה איננה בכלל שאין עשויה לדירת כבוד דיהיה פטור משום זה עי"ש [ועיין בח"א כלל ט"ו דין י"ב דנשאר בזה בצ"ע]. אך ראיה אחרת יש להביא להקש"ע דלהח"א דלאו דוקא בצואת תרנגולים דה"ה בצואת בהמה מפני הריבוי שלהם נחשבת כצואת אדם א"כ ה"ה בצואת כלבים וחזירים יהיה ג"כ הדין כן בדיר שלהם ולא משמע שם כן בהגמרא לפי מה שפירש שם התוספות ד"ה ולית הלכתא דהברייתא דאוסרת בצואת תרנגולים איירי בלול שיש שם הרבה מצואתן כמש"כ הרא"ש א"כ נוכל לאמר דרישא דהברייתא דאוסרת בצואת כלבים וחזירים איירי ג"כ כי האי גווי ואמאי קאמר רבא שם לית הילכתא כו', לוקמי כה"ג, אלא ודאי דבכל גווי שרי בשאר דברים לבד בצואת תרנגולים והטעם כנ"ל. אך מ"מ נ"ל ברור להלכה דהדין עם הח"א ולא מטעמיה **דרפת בקר הוא בכלל אשפה וכבר אמרו דסתם אשפה אפילו אין ריחה רע אסורה** מחמת חזקת אשפה שיש בה צואה עד שיבדוק וכנ"ל בסימן ע"ו ס"ז וגם הקיצור שו"ע יודה לזה. וכשהרפת מסריח שדרך להצטער ממנה ב"א אין אנו צריכין לכל זה **דהיא בכלל אשפה שריחה רע.** ואם פינו הרפת מהדיר ונטתלק הריח רע מהדיר נראה דמותה אח"כ לקרות שם אך בתנאי שיהיה בדוק לו גם הכתלים מצואה כי ע"פ הרוב מצוי טנופת על הכתלים ע"כ שומר נפשו ירחק מזה, ואחז"ל בברכות כ"ד ע"ב שמי שנזר לזכור דבר ה' בקדושה זוכה לאריכת ימים עי"ש בגמרא".

המשנ"ב מסיק שרפת בקר עצמה דינה

חבל נחלתו

ו. אולם כל זאת דוקא לגבי מכוון החליבה עצמו כאשר איננו שטוף ונקי, אבל בחדרים הסמוכים אפילו אין בינם לבין מכוון החליבה דלת ואפילו קצת מהצואה שנדבקה לנעלים הוכנסה לשם, בכ"ז כיון שחדרים אלו אינם מקום הבהמות עצמן נראה שמותר לקרות ק"ש ולהתפלל שם ולדבר ד"ת. שכיון שרוב הראשונים סברו כך ואף דעת הרמב"ם נתפרשה כן ע"י הב"י, נראה שאי"צ לבדוק משאריות של גללי בהמה וכד'.

ז. נברר עתה האם מותר לשמוע שירי קודש ברמקול המשמיע שירים בתוך הרפת עצמה. ונראה לענ"ד שצריך לדון האם שמיעת שירים היא בכלל מהרהר בדברי תורה או בפסוקים או ששמיעה פסיבית אינה נחשבת הרהור אלא פחות ממנו.

פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' פה ס"ב): "אפי' להרהר בד"ת, אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטנופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים. הגה: ואפי' הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ (ר"ן פ' כירה ובי"ש בשם א"ח). ולפי פסיקת השו"ע עולה שאסור להרהר בד"ת במרפת בקר או מכוון חליבה כפי שהסקנו לעיל.

אבל נראה לומר שהרהור האסור הוא הרהור מתוך מחשבה וכוונה כדברי המשנה (ברכות פ"ג מ"ד): "בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה". ופרש רע"ב: "מהרהר – ק"ש בלבו כשהגיע זמן המקרא. ואינו מברך לפניו ולאחריה – ואפילו בהרהור, כיון דברכות לאו דאורייתא לא אצרכוהו רבנן".

הא קמין שהרהור הוא התעסקות במחשבתו עד כדי כך שבעל קרי יוצא ידי חובתו בהרהור.

כדין אשפה ואע"פ שודאי אין צואת אדם שם בכ"ז מסיק שיש לה כל דיני אשפה.

ונראה שדעת ערוך השולחן (או"ח סי' עט סי"ז) כמשנ"ב. וז"ל: "כתב רבינו הב"י בסעיף ז' צואת תרנגולים ההולכים בבית דינה כצואת בהמה חיה ועוף [ומותר] אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודומה לצואת אדם עכ"ל וה"ה רפת בקר אסור לקרות בה כשיש בה הרבה צואת בהמה [ח"א] ויש שרוצים להקל בזה ואינו עיקר, והרי אפילו נגד אשפה אסור לקרות כשריחה רע כדאיתא בגמרא [כ"ה]. ובטור וש"ע סעיף ז' ובע"כ כשאין שם צואה דאלו יש שם צואה תיפוק ליה מחמת הצואה וא"כ לא גרע רפת בקר מאשפה [וכ"כ המ"ב]."

ה. נראה על כן שבמכוון החליבה עצמו בו הבהמות מטילות גלליהן אסור לקרות ק"ש או לברך ברכות הנהנין או לדבר בדברי תורה ודין המקום כאמור בשולחן ערוך (או"ח סי' עט ס"ח): "אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע".

ובאר המשנה ברורה (ס"ק כט): "שריחה רע – ודינה לכל דבר כצואת אדם, וע"כ צריך להרחיק מלפניה כמלא עיניו ואפילו אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגלים והוא מן התורה. זה הכלל כל ריח רע הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הריח רע אין מחנהו קדוש ואסור לקרות [לבוש]."

ואע"פ שצואת סתם בהמה פרט לזכרים במפורש אין ריחם רע כמו שכתב השו"ע ושאר הפוסקים, בכל זאת ברפת או בדיר שהוא מקום חיותם ומטנפים כל הזמן יש להחמיר כאשפה.

וכן ניתן ללמוד ממחלוקת השו"ע והגר"א האם צריך לברך ברכת התורה על הרהור בד"ת (או"ח סי' מז ס"ד וס"ק ז במשנ"ב).

וכן ניתן ללמוד מדברי המשנה ברורה (סי' פה ס"ק ה): "בד"ת – וכן אסור לעיין בבה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להגיע לידיעה רק ע"פ הכתובים ויבוא להרהר במקרא". (ועיי' נשמת אדם ח"א כלל ג אות ב).

העולה לדין שהרהור קרוב ללימוד ושמיעת שירים נלענ"ד שאינה בכלל זה, מכיון שהיא נעשית באוזן בלבד וללא מחשבה כש"כ שאין שרים את המילים. ותפקידה הוא יותר להנעים את הזמן ולא לשבח את הקב"ה.

ח. אלא שבשמיעת שירי קודש שחלקם פסוקים וחלקם שאר תשבחות בשעה שאינו מתכוין לשבח את ה' ולהודות על טובותיו ישנה בעיה נוספת.

פסקו השולחן ערוך והרמ"א (או"ח סי' תקס ס"א): "וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם; הגה: ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה (טור), ואסור לשומעם מפני החורבן; ואפילו שיר בפה על היין, אסורה שנאמר: בשיר לא ישתו יין (ישעיה כד, ט), וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין. הגה: וכן לצורך מצוה, כגון, בבית חתן וכלה, הכל שרי (תוספות וסמ"ג והגהות מיימוני)".

שירים אלו שגזרו שלא לשומעם בכלי שיר אחר החורבן, נהגו בהם בימינו באירועים הנזכרים: לצורך מצוה או בשמחות וכד'.

אולם נאמר בסנהדרין (קא ע"א): "תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו – מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו: רבונו של עולם! עשאוני בניך ככנור שמנגינין בו לצים. אמר לה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? – אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן – יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן – יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן – יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג באג". (וכן דברי ר"ע בתוספתא סנהדרין פ"ב ה"י).

ועשית התורה כמין זמר אינה מפני החורבן אלא מקורה ביחס הכללי לתורה נביאים וכתובים ואף שבחים לקב"ה או לפעולותיו בעולם אשר מושרים כדי "למלאות את הזמן" יש בהם משום כך.

וכן כתב המגן אברהם (סי' תקס ס"ק י): "כתוב בליקוטי מהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג כמה פיוטים לשמחת הריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר אך בב"ה לרגלים מצוה לזמר וכו' עכ"ל ונ"ל דלא שרי אלא אותם השירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת אבל פיוטים אחרים אסור ועיין בס"ח סימן קע"ו".

היינו על שמחת מרעים או סתם להרגשה טובה ראוי שלא לשיר או להשמיע פסוקי התורה ולא תשבחות ה' וכן לא פיוטים ותפילות. כל אלה ראוי שיושרו דוקא בכונה מתוך התפעלות הנפש לשם שמים ולא ליצירת 'אווירה'. מאידך, ישנו הרצון שלא לשמוע שערי

חבל נחלתו

שעשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים.

מסקנות

- א. אין לומר דברי תורה וקדושה במכון חליבה בזמן החליבה כאשר לא נשטף מצואת הבהמות.
- ב. מותר לדבר ד"ת וקדושה בחדרים אשר על יד מכון החליבה אף שהם מלוכלכים מעט מצואת בהמות.
- ג. אין להשמיע במכון החליבה שירים שמלותיהם פסוקים או ד"ת, אבל מותר לשמוע דברי חול חיוביים או נעימות קודש המנוגנות בכלי נגינה וללא מילים.

עגבים ושטות כדי שהמחשבה לא תפנה לאותם עניינים, ועצם סילוק הקלקולים הוא חשוב בפני עצמו, וכיון שבזמן חליבה או עיסוקי חול אחרים של אדם אין כל תשומת הלב למלאכה, ובלא"ה מושמעים שירים חלקם מכוונים את האדם לדברים חיוביים וחלקם לדברים שליליים נראה שצריך לסייע לכיוון את המחשבות לדברים חיוביים. ונראה לענ"ד שישנן שתי אפשרויות: או שיבחר שירי חול חיוביים המעוררים לבנין הארץ או לפעולות חיוביות כדברי הרמב"ם באבות (פ"א מ"ז) או שישמיע לאוזניו מנגינות ללא מילים אף של שירי קודש עליהם לא ניתן לומר

סימן ב

בנית משרדים מעל בנין המשמש לבית כנסת

לכל איסור.

שאלה

במסגרת הרחבת בנין המשמש לבית כנסת (הבנין נבנה מלכתחילה למועדון) בכוונת המתכננים לפנות משרדים הנמצאים באותו בנין, ולצרפם ככניסה לבית הכנסת. את המשרדים, בגלל הצפיפות במקום מתכננים לבנות מעל המשרדים הישנים שיהיו הכניסה לבית הכנסת. האם מותר לבנות משרדים מעל בית כנסת?

תשובה

נראה ששתי בעיות קיימות בבניה על גבי בית כנסת: א) שימושים מותרים ואסורים על גג ביכ"נ. ב) בנין בית הגבוה מבית כנסת. וצריך לברר את שני האיסורים והתנאים ההלכתיים השייכים

א. הביא הבית יוסף (או"ח סי' קנא): "כתב המרדכי בפרק קמא דשבת (סי' רכח) בשם רבינו מאיר איני יודע איסור גמור להשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו, מיהו יש ליהרר מלהשתמש שם **תשמיש קבוע של גנאי** כגון לשכב שם, (מכאן המשך המרדכי שלא הובא בב"י) מדאמרינן כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת סופה ליחרב ה"מ בבתיים אבל קשקושי ואברורי לית לן בה משום דלא משתמשי על גבן". והמרדכי (שבת שם) הוסיף: "דשמא דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרינן בפרק כיצד צולין (פג.) דמקדש מעט שלנו יש לנהוג